

Kolodvarska djevica

Sredovječni roman iz okolice osječke

Napisao: Promir

**Osijek 1938.
Biblioteka „Hrvatskog Lista“**

Kolođvarska djevica

Sredovječni roman iz okolice osječke

Napiso: Promir

Osijek 1938.
Biblioteka „Hrvatskog Lista“
Tisak Građanske tiskare k. d.

Nijedan kraj stare Evrope nema takovu burnu prošlost kao Slavonija, barem unazad dvije do tri hiljade godina, a naročito od seoba naroda. Jer tu je bila raskrsnica svjetova i tu su većinom svi prolazili: Kelti i Iliri, Rimljani i Bizantinci, Goti i Pannonci, Hrvati i Madžari, kršćanstvo i Turci — svi su se oni ovdje sukobljavali i otimali o ovaj kraj, koji je isto toliko mijenjao i svoju političku pripadnost. Pa opet u Slavoniji kao i u mome užem zavičaju, glavnom gradu Slavonije, u Osijeku, ima vrlo malo znakova davnih vremena, kojima se ponose tolike zemlje i gradovi ostale Evrope, koje su čak tamo često izdašna vrela znanstvenog istraživanja ili turističkog prihoda. Navodno još prije stopedeset godina bile su ruševine rimskoga Osijeka, Murse dobro sačuvane kao u mnogim rimskim gradovima Italije, ali ih je tada nestalo za cara Josipa, jer su ih upotrijebili za gradnju ceste od

Osijeka za Peštu i Beč. Tako današnje starine najviše sežu do u tursko doba, a i ove su nestale rušenjem tvrđave i tvrđavskih bastijona. Ali zato u najbližoj okolini grada postoje razvaline staroga sredovječnoga grada iz davnih predturskih vremena, koje narod zove Korog (po slavenskom Krug). Tu je bilo tada sijelo moćnih čepinskih knezova-banova, koji su bili i gospodari Osijeka, kada je ovaj iza seobe naroda tada pao na malo trgovište i kaštelić. I ovaj bi stari grad nestao s lica zemlje, da ga nije štitila ogromna močvara, koja se do regulacije Vuke, t. j. do prije trideset godina sterala Osijeku na jug kao jedno veliko jezero.

No nisu arheološki momenti, nego jedna legenda, koja me je potakla da vam dragi čitatelji, pričam o tome gradu. Narod u onom kraju naime priča, da je zadnji knez čepinski i gospodar grada poginuo u boju sa Turcima, i da je pod ovim gradom zakopao na dno jednog podzemnog jezera veliko blago, no hodnik, koji vodi do njega, čuvaju bezbrojne zmijske. Zadnjeg je kneza voljela jedna djevojka, koju on međutim nije oženio, zašto — ne znaju, pa ona u noćima ljubičaste mjesečine sjedi na

Južno od Osijeka stere se u ravnoj pitomoj Slavoniji plodno Osječko polje gdje se svake godine oko žetve talasa na beskrajnim pustama slav. zlato — žito, dok ga marni žeteoci i lijepe žetelice uz veselu pjesmu po- žanju i vežu za vršidbu. U tom zlatnom moru isprepletenom šarolikim vijencem livada, šuma i voćnjaka, nailazimo podrug sata hoda od Osijeka na sredovječnu razvalinu, koju narod zove Krugom ili prema latinskim spomenicima i pomadžareno Korogom.

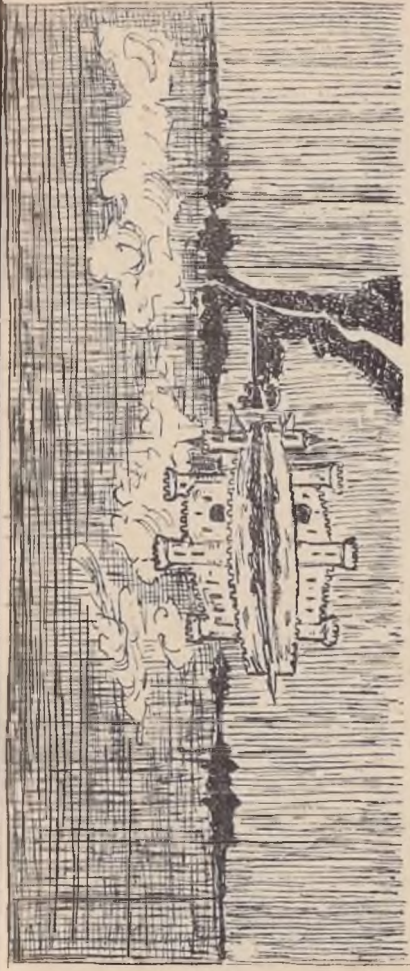
razvalinama grada kao krasna i blijeda pojava, koja plete kosu i pjeva turobne pjesme dozivajući dragog. Prije je ona lebdjela kao duh nad negdašnjom kolođvarskom močvarom, koja je okruživala grad, pa ju narod zove — kolođvarskom djevičicom. Mnogo sam puta slušao tu priču o njoj od pastira i okolnih posjednika, od seoskog gajdaša i učitelja. Mnogo sam slušao o njenoj velikoj ljubavi preko groba i dobrovoljnoj žrtvi — priču, koja je preživjela i tursku najezdu, i zato je vrijedno da ju pričam. No ne tražite arhivalnih isprava, jer je ona ispisana u srcu ljudi.

— Bilo je to pedeset godina od ljeta boja na Kosovu i turski je zulum i harač već tištao raju na Balkanu. Tada ju je opet oslobodila viteška, kršćanska vojska pod vodstvom mladog i poletnog poljskog kralja Vladislava i njegovog starog i iskusnog junaka vojvode Sibirjanin Janka. Ova je pobjeda bila žalibože samo kratkog vijeka, jer su vitezovi podcijenili Turke i nijesu iskoristili pruženu priliku potpune pobjede. Istina, da su iza te velike pobjede kod Niša kršćanske, osvetne čete gonile nepri-

Današnji naraštaj i u samom Osijeku ne zna — a i stariji je zaboravio, da nije prošlo jedva tridesetak godina, kad je Osječko polje pred regulacijom vodoplavne rijeke Vuke, bilo jedno ogromno močvarište. Palače i kolodvor, po kojima su se talasali mutni zeleni močvarni valovi sve do Požeških brežuljaka — kao veliko kopneno more. Tu se danas evo talasaju zlatni talasi žita. Tada je tu bilo najčuvenije lovište u cijeloj Evropi, a razvaline Koroga stajale su usred te močvare gotovo nedostupne.

jatelja preko Bugarske do obala Crnoga mora i do Carigrada, i tako opet oslobodili većinu podjarmljenog naroda, a naročito i prije svega cijelu Srbiju. To je bilo početkom god. 1444., kada je vladala neobična ljuta zima. Sada su vitezovi smatrali, da je nekrst hametice poražen i da ne će nikad ili barem ne tako skoro usuditi se u oslobođene krajeve. To je bio razlog, da ih sada više nije mogla ni najveća studen ni sve strave zimskih noći zadržati, a da se oni — hrabri, kršćanski vitezovi ne vrata svojim kućama, pa da sa svojim proslave još svakako na domaćem ognjištu najveći kršćanski blagdan — Božić. Svaki je birao u tome svoje cilju najkraći put, bez obzira na velike i često nepremostive zapreke. Jer oni su umovali tako. Zar se nisu borili sa samim nečastivim — Turčinom, pa šta im se može sada desiti, kada su i njega svladali?! Zato su tada danju i noću prolazile još o Sv. tri kralja zadnje zaostale, osvetne čete kroz ogromnu i vrlo opasnu slavonsku močvaru, i tražili u tome nastojanju uski i jedini put, koji je vodio kroz nju i kraj grada Kruga do Drave, gdje se nalazio poznati brod i prijelaz u sjeverne krajeve i

Taj drevni grad već je davno postao žrtvom pustošenja, kao sve ono što je postojalo pred turskom invazijom u Slavoniji. U srednjem vijeku Slavonija je bila jedna od najmoćnijih hrvatskih zemalja i obasizala je tada današnju Slavoniju i gotovo cijelu Hrvatsku između Drave i Save. Moćni slavonski knezovi odlučivali su često o ličnosti ugarskih kraljeva, što ju je nažalost s druge strane učinilo poprištem građanskih ratova. Najmoćniji kneževski rod uz Horvate i Gorjanske bili su čepinski knezovi, koji su upravo ovdje usred te močvare imali svoje glavno sjedište, i po njemu se nazvali čepinski knezovi »od Koroga« ili kratko — Korogjijevci.

zemlje. Jamačno da bi većina ovih hrabrih vitezova poginula u ovoj velikoj opasnoj močvari, jer se nisu imali samo da bore čičom zimom, bez ikakva zaklona, i s krvoločnom divljom zvjeradi, koje su se većinom spuštale sa brda ovamo, nego je najteže bilo naći i držati se pravog puta, koji su bili snijegom zameteni, a osim toga je nebo stalno uslijed magle i oblaka nad močvari bilo zastrto tako, da se danju nije vidjelo sunce a još manje noću zvijezde provodilice.

Sreća je bila opet s druge strane, da je močvara bila dobro zaleđena — ali najvažnije, da se vratio svojoj kući pobjednik, vitez ban Ivan Čepinski od Kruga (prema starim latinskim spomenicima i pomadžareno — de Korog), čiji se stari, feudalni grad dizao nepristupačno usred močvare Palače. On je bio sam u ovome ratu, i dobro je poznavao težnje i patnje zaostalih drugova, ali i opasnosti svoga kraja; zato im je susretljivo davao danju provodiče, a noću im je u većim razmacima cijelim putem do Osijeka palio lomače, da im rasvjetljuje put. Kod samoga je grada svakoga, koji se imalo zaustavljao, da progrije promrzle udove, po-

Koncem srednjega vijeka izgledalo je, da će rod čepinskih knezova izumrijeti u muškoj lozi s knezom Ivanom, koji je bio i ban mačvanski. Žena mu je rodila odmah na početku braka kćerku Katicu, ali tada nije više rodila već deset godina, pa je zato prema kraljevoj želji napravljen ugovor, prema kojem će cijelo imanje knezova Čepinskih pasti u dio vlasteli od plemena Rogonija. No upravo na početku god. 1444.

skih dvije važne zgrade, i to:

častio vrućom medovinom i obilno nadario smokom i pogačama; a tko je saznajući, da se domaćinu rodio sin prvijenac, htio da mu čestita, toga je častio u samome dvoru, i zadržavao na krštenju, jer je bio ovaj puta ne samo sretan povratnik svojoj kući, nego i presretan otac; rodio mu se sin, jedini sad od svoga roda i imena i nasljednik velike baštine, koje je trebalo inače kraljevim zakonom prijeći u tuđe ruke i vlast, ako bi sadašnjim gospodarom banom Ivanom izumro rod. — Svi su se zato bez izuzetka barem na čas svratili u dvor gostoljubivom knezu, kojemu su morali prije svega zahvaliti, što su sačuvali živu glavu u ovoj močvari. No ipak se našao jedan, koji to nije učinio, a to je bio neki snažni stari vitez, koji je izgleda ovdje dobro poznat, pa je vodio i zato veliku skupinu stranih vitezova i cijelim putem hvalio bana Ivana. da su ga smatrali stranci prijateljem gospodara grada. Ali kad su dospjeli do grada, gle za čudo, čim je saznao za narođenje maloga kneževića, odmah mu se smrklo lice, kao valjda ono kralju Herodu pri rođenju Kristovom. Iako se upravo spustila noć, odbio je da primi ponuđenu okrepu,

veliku pobjedu kršćanske vojske nad nevjernikom kod Niša, kojom
 iza Kosova oslobođena cijela Srbija je bila opet nakon pedesetak godina
 i veliki dio Bugarske. Vojska se borila pod mladim i poletnim poljskim
 kraljem Vladislavom i njegovim starim iskusnim vojvodom ugarskim
 knezom Sibirjanin Jankom. Sa te vojne, koja je trajala na sreću samo
 tri mjeseca, vratio se kući i ban Ivan sa ostalim vitezovima, da proslave
 Božić, pa ga je tom zgodom ovdje zatekla druga zgoda i sreća, a to je:

nego krenuo dalje. Kad se dovoljno odmaknuo, zastao je neko vrijeme, i sa stisnutom pesnicom prijetio se u smjeru rasvijetljenog prozora najviše kule, a njegova su usta mrsila kletve novorođenom kneževiću i gospodaru grada.

Ali dok je mrkla noć obavijala ovog starog viteza, dotle je ista noć gledala kroz prozore rasvijetljene kule drugog starca, sijedi apostolski lik dvorskoga kapelana, kako ovdje suznim očima sreće šapće molitve blagoslova nad kolijevkom, u kojemu je spavalo lijepo, muško novorođenče. I kada je odjahao mrki vitez pred dvorom, tada se istodobno stari svećenik uputio u pokrajnu odaju, koja je služila kao dvorska kapelica. Tu je sjeo do visokog prozora palače pod srebrnim kandilom, i uzeo na koljena staru obiteljsku kroniku svoga svjetovnoga gospodara bana Ivana, da zapiše novog člana pokolenja. Vani je sve jače hućio sjevernjak i rasla bura, ali zato su ovdje u kaminu veselo plamsale i grijale bukove klade.

Ali prije nego stari kapelan produlji grančicu na rodoslovlju knezova čepinskih, on stavi kroniku na teški stol rane renesanse i polako je

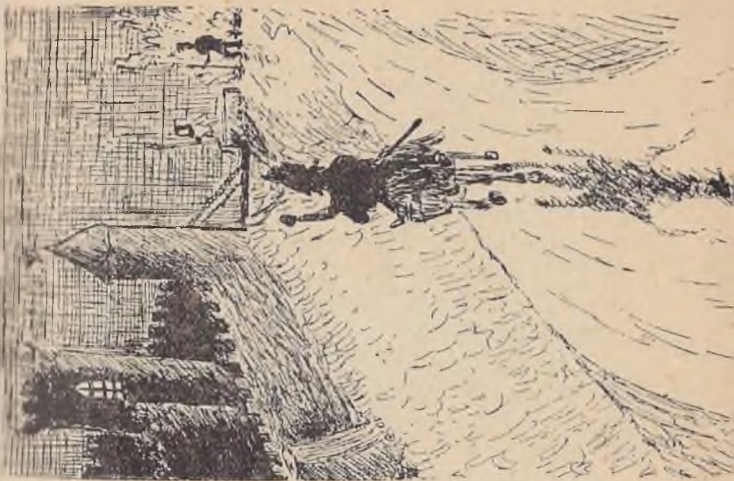
da mu se rodio sin
 i nasljednik imena,
 kojega je prozvac
 Gašparom po daru
 krstitke sveta Tri
 Kralja.

premetao stare poznate pergamente. Unatoč umoru bijaše strastveno zauzet čitanjem redaka, da ih ponovno u pamet dozivlje. On čita mnogo toga, što mu srce napunja ponosom i nadom, da nije služio rđavom radu! Sve je tu bilo u kronici lijepo opisano od njegovih predšasnika, koji su bili i prvi savjetnici svojim svjetovnim gospodarima. Tako prije svega: kako su Slovini-Slavonci pod vodstvom svojih župana naselili ovu zemlju između Drave do Grmeč-planine pored ostalih bratskih plemena u susjednim župama, a na poziv bizantinskog cara, da mu obrane carstvo od surovih barbarskih naroda. Tada su se odrekli i poganstva i mnogoboštva i upoznali Boga jedinoga i kršćanstvo. Tu je uzdahnuo stari svećenik i razmišljao: da, Isus je učio jednog Boga — jednu istinu — jednu vjeru i jednu ljubav, a koliko je sada raznih kršćanskih naučavanja, te čak jedni druge smatraju ravno poganima! Zar nije radi te kršćanske nesloge Bog poslao na njih Turčina, da bi u zajedničkoj opasnosti učili slogu i ljubav među sobom?! No nije uvijek tako bilo, jer evo baš čita kako su se pod prvim narodnim kraljem Tomislavom ujedinile sve župe u jednu

obranu protiv zajedničkoga neprijatelja, i tada je on postavio ovamo pređe bana Ivana, koji su tada još stolovali u središtu svoga plemena — u Čepinu, da bi stajali na braniku protiv provala tada još poganskih Ugra. — Nakon izumiranja narodne dinastije, a i uslijed nesloge naroda, naročito zbog crkvenih pitanja, došlo je tako, da su se i hrabri međašni, čepinski župani — knezovi i praoci današnjega bana, morali da mire sa kraljem tuđe krvi, negdašnjim neprijateljem, jer je tako zaključila većina u zboru slavonskih župana. — No za kralja Bele nadošli su onda najteži dani za ove zemlje, pa tako i za rod knezova Čepinskih.

Tada je naime došlo do najkrvo-
ločnije provale neprijatelja — Tataru u zemlju, koji su ne samo palili i pustošili do čega su došli, nego ubijali bijedne naše ljude bez obzira na starost i spol, koji su morali usred ciče zime bježati u šume, planine i špilje i opasne močvare, samo da spase goli život i stavljanje na muke. Tada su i knezovi Čepinski napustili Čepin, i na sreću našli zaklonište sa svojimima na jednoj uzvisini u močvari, koja je već u drevno doba služila kao ljudsko naselje za o-

branu od neprijatelja. Tu su na tom sigurnijem mjestu sagradili u obliku kruga ovaj tvrdi grad, te su ga zato i nazvali Krugom, to jest prema tadanjem kajkavskom narječju Slavonije — Krog-a, a po latinskim ispravama i pomadareno castrum kourough ili Korog, tako te se od sada čepinski knezovi zovu de Korog, to jest Korodijevci ili madžarski Korogy. — Sada doskora izumre i rod ugarskih narodnih kraljeva, te su ih naslijedili Anžuvinci, vladavci Napulja, porijetlom francuske krvi. Slavonija je tada uživala izuzetan položaj u državi, a slavonski su se velikaši uzdigli do najvećega utjecaja na dvoru. Upravo zato je izumrcem potonjih vladara došlo do građanskog rata, naročito u Slavoniji. Korodijevci su u toj poznatoj buni braće Horvata igrali uz rod Gorjanskih presudnu, najveću ulogu. Iz te je nesretne bune naročito dobro proizišao djed sadanjega gospodara Kruga — naime ban Stjepan — proširenjem svoga posjeda i svoje moći, jer je vjerno i odlučno stajao uz kralja Sigismunda. Ali to je urodilo sve većom zavješću i neprijateljstvom kod njegovih susjeda, no najviše kod prido-

Sretni otac i povratnik iz boja pazio je po zaleđenoj močvari lomače - kriješove i davao provodiče zaostalim ratnicima, koja su se svuda vraćali kući a svakoga je i pogostio, jer su mu svi čestitali sretnom oćinstvu saznavši za taj događaj. Samo je jedan vitez sa stisnutom šakom i prokletstvom projahao tu noć, a tko je bio, ne će nam biti teško odgonetnuti: — grof Ivan Rozgoni glava obitelji Rozgoni, kojemu je time izmakla skora baština.

šlog velikaša i plemića Rozgonija, koje je upravo sada za grofa Ivana Rozgonija prešlo svaku granicu. Da bi se to ublažilo, to je po kraljevoj želji učinjeno naročito utanačenje između Korodijevaca i Rozgonijevih, da će potonji naslijediti bana Ivana, ukoliko ovaj ne ostavlja muškog potomka. To je naoko koristilo i za neko vrijeme, akoprem je sada stari Rozgoni još s većim nestrpljenjem čekao, da naslijedi ogromnu kneževinu i imanje, koje je zapremalo prostor oko Karašice do Valpova i oko Vučice do Našica, osim još istaknutih posjeda Čepin, Osijek kao i u baranjskoj i nekim susjednim županijama. No sada, kada se evo banu Ivanu rodio sin, izbiła je još veća mržnja i staro neprijateljstvo.

I kada je stari dvorski kapelan došao do zadnjega mjesta i člana kronike, mislio ju upravo na to sudbonosno neprijateljstvo, pa kada je konačno povukao grančicu na drvu rodoslovlja i napisao ime † Gašpar, jednoga od sveta tri kralja, koji su upravo danas pali na dan krstitke, onda je starina klekao i zamolio svevišnjega, da uzdrži barem tako dugo život bana Ivana, dok postavi to dijete toliko na noge,

No ban Ivan nije se mnogo godina veselio miru, jer evo iza kako je Muhamed II. g. 1453. osvojio Carigrad, i time konačno srušio Bizantsko carstvo, nije više mirovao, i doskora je stajala na nebu repačica, a na zemlji kuga, glad i rat. Kod samoga Biograda dođe do najvećeg sukoba kršćana i osmanlija, gdje su g. 1456. najvećim žrtvama i junaštvom kršćani pobijedili neprijatelja pod vodstvom starog junaka Sibinjana Janka, te po-ticani fratrom Ivanom Kapistranom.

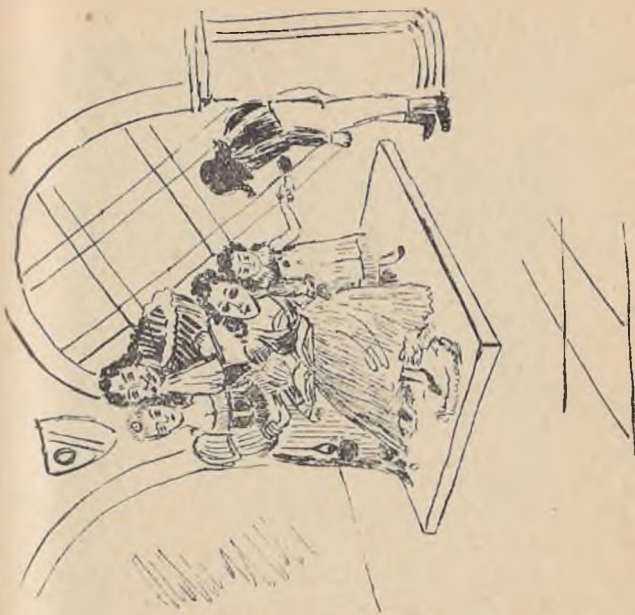
da se uzmogne sam boriti i braniti od neprijatelja.

— Zato sada i odviše dobro znamo, tko je bio stari vitez, koji je stisnutom pesnicom odjahao u burnu zimsku noć, ne primivši okrepe, i niti inače riječi čestitke za novoga gospodara Kruga, jer mu je on evo bio prvi dušmanin — grof Ivan Rozgoni, glava obitelji Rozgonijevih. — Stari je svećenik u molitvi umoran zaspao na starim pergamentima kronike, i tako ga je zatekla zora, koja je svitala danas na Sv. tri kralja.

Kada je zora posve osvanula, tada se ogledavao drevni viteški grad u rumenom cjelovu zore kao krasna djevojka u svome zrcalu, a to je bila sada zaleđena močvara Korodgradska (ili Kolođvarska, kako se još danas pomadžareno nazivlje). Ova ogromna močvara branila je odasvud unaokolo grad od neprijatelja, a tvrdi grad bio je opet močvari čuvarom njenog jedinog puta, koji je kroz nju vodio od Drave Savi i na jug. Već ranom zorom jurišali su grad sa svih strana, no danas sve sami prijatelji, koje je ovamo pozvao gospodar grada na krstitke svoga nasljednika.

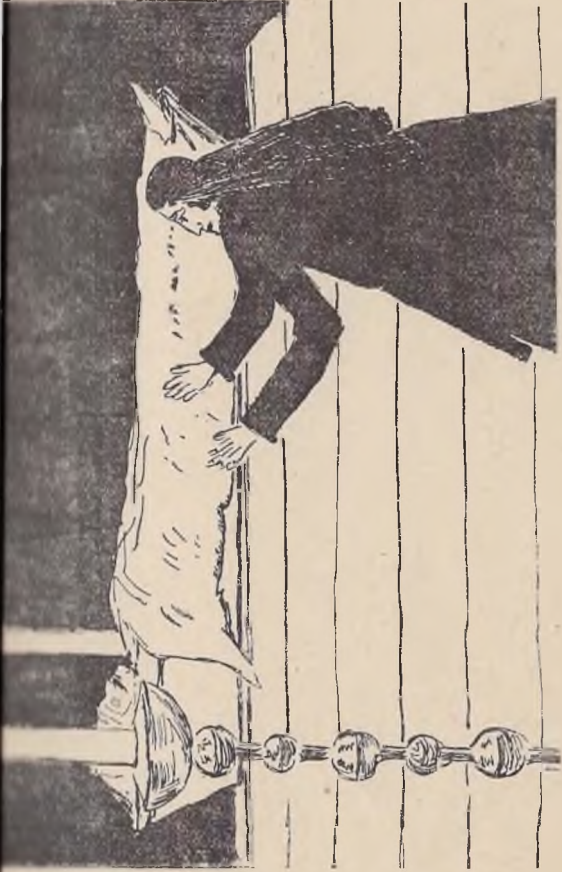
U cik zore, kada su na nebu blije-dile zvijezde i krijesovi u močvari,

Kneginja je jedva dočekala muža, koji se vratio iz toga boja, izgubivši sve svoje ratnike, teško bolestan i ranjen, a kao čudan plijen donio je lijepu malu crnooku djevojčicu Ružicu, siročce kneza Orahovičkog, koji je pao u tom boju u obrani banova života. — Katica i Gašo, njegova djeca, brzo su zavoljela novu sestricu Ružicu, koja je bila vedra kao dječčić, i najradije sa Gašom jahala i sve podvige dječake s njime spravljala.

najavila je straža sa branič-kule dolazak gostiju, da se spusti lančani most, koji je spajao grad sa cestom. Uvijek su pridolazile saone za saonama i smjeli kićeni jahači, kojih su konji nestrpljivo rzali i kopali nogama, čekajući ulaz.

Nije dugo trajalo, i doskora je bila raskošna palača grada prepuna gostiju. Prije svega si tu vidio prve velikaše donje Slavonije i susjedne Baranje sa njihovim plemenitim družicama u skupocjenim haljama, krznima i draguljima, visoki crkveni dostojanstvenici, kao biskupi pečujski i bosanski, koji se sklonio u Đakovu u Slavoniji od neprijateljskih partizana svoje bosanske biskupije, zatim odličnici grada Osijeka, kao i vjerni starješine kneževih zadruga. No naročito su častili kneza kneževski gosti obitelji knezova Babonića, Blagajskih, Hlapčića, Morovića. Jakšića, Berislavića, te iločkih knezova, a kruna svih najmoćniji i najbogatiji knez donje Slavonije iz prastare porodice knezova Čepinskih, naime knez Gorjanski, od kojega je slavnoga roda bila i supruga bana Ivana — kneginja Jelena. Svi su oni došli evo, iako su se netom vratili iz krvava boja. Kada je napokon stigao i

Doskoču u jeseni podlegne knez Ivan ratnim posljedicama. Udovica je gotovo svislula od boli, ali sjetivši se djece i kako je okružena neprijateljima, suladala se i još veću brigu obraćala djeci, a muža položila na vječni počinalak u obiteljskoj grobnici u Čepinu.

sam kraljev izaslanik i njegov zastupnik na krštenju djeteta, naime stari ban cijele Slavonije Talovac, unatoč svojoj boležljivosti, tada su na gradu zagruvali mužari i svečanost je započela. Da, samo jedan nije došao — prvi susjed — Rozgoni, ali on i ne će doći! Iza obreda krštenja započela je čast i slavlje. A kada su gosti posjedali, neprestano su svečano odjevene sluge nosile u zlatnim i srebrnim zdjelama birana jela i utakali iz zlatnih vrčeva u srebrne pehare medovinu, a domaćin je nastojao i postigao, da priredi svojim gostima neviđenu kraljevsku gozbu, što su mu sa nešto zavisti i sa mnogo ushićenja priznale vesele, lijepe i ponosne velikašice, koje su se odlično i vedro zabavljale sa svojim viteзовima, na kojima su se još vidjeli tragovi nedavnog boja. I tako se neprestano jelo, pilo, igralo i zabavljalo — kroz sedam dana i također noću uz sjaj zublje pretvorene u dan — u cijeloj prostranoj kneževini, a sve o gostoljubivom trošku i trudu moćnog i gordoga gospodara Kruga — sada sretnog oca. Tada su se uzvanci razišli nazdravljajući novorođenom — ad multos annos!

Nije trajalo zatim dugo, i opet zatrubiše bojne trublje i ponovno je ban Ivan morao otići u rat na Turčina. Često se puta tako stari ratnik-pobjednik uputio i sretno vratio iz ljutog boja, da bi se opet onda razveselio na domaćem ognjištu u društvu svoje lijepe, blage i umne supruge, i mile djece, starije već djevojčice Katice i mljenika sinčića Gaše. — No nije ono Gaši bilo ni devet godina, kada pade konačno nakon toliko otimanja i boja nekoč najjača balkanska država i njen glavni grad Carigrad. No sada se nije uplašila samo ponosna Bosna, prva susjedna država na udaru, pa tada mirna i bogata, napredna Slavcnija, uz ostale balkanske zemlje prve na domaku krvožednom nasilniku, nego i sva ostala Evropa; sada narodi uvidješe, što su svojom neslogom propustili, i kolika im evo opasnost prijeti od Turaka. — I zaista nije prošlo ni dvije godine počinka, a na nebu je stajala zloslutna repatica, a na zemlji kuga, glad i rat. Sultan Muhamed udario je na sam Beograd — kao ključ ugarskim zemljama. I tu se suzbiše vojske oko i u Beogradu u ogorčenoj i teškoj borbi, u kojoj ipak napokon

pobijede manje brojni, ali junaci — križari pod vodstvom hrabrog starca Sibirjanin Janka i plamenite, kršćanske duše franjevca Ivana Kapistrana.

Kneginja Jelisava je zato — kao nikada prije — sa velikim strahom očekivala ishod ove bitke i povratak svoga muža bana Ivana. Kada ga je ugledala, njezina bi sreća bila be-krajna, da nije odmah opazila, da joj se vratio satrven i bolestan kući od ratnih tegoba, toliko samo da je odnio živu glavu. Uz svoje zavravlje ostavio je na bojnopolju sve svoje ratnike, a kući je donio čudan plijen — naime malu, dražesnu djevojčicu. To je bilo dijete njegovog najboljeg ratnog druga, velikaša Orahovičkog, koji ovaj puta pade upravo u obrani banovog života, radi kojega je razloga ovo dijete banu naročito priraslo uz srce, pogotovo gdje je djetetu ranije umrla i majčica. Malo siročče nije još poimalo svoju nevolju i bilo je nadasve uvijek vedro i nasmijano, pa su je zato jako zavoljeli odmah i banova žena i djeca, nazvavši je svojim sekicom Ružicom.

Što nije učinila sve zabrinuta kneginja oko bolesnog muža! Ali

kada je nadošla jesen, a nad močvarom se gonile one sablasne magle, koje bolesno dave srce i pluća, ban je pao sasvim u postelju, iz koje se nije više dizao. Kada mu napokon nisu više koristili pa ni škodili oni zlatni listići, priređeni u starom grčkom vinu od njegovog, inače glasovitoga liječnika i alkemiste Grka, ni svi oni napitci najboljih travoberica u svoj kneževini, ban je napustio ovu dolinu suza i otišao na put u carstvo pređa i na sud Svevišnjemu. Grad Krug sav se uvio u crno i jecao u plaču, a osmeropreg najboljih kneževih vranaca vukla su teška kola kroz blato uz tih pijev starog dvorskog kapelana, oca Benedikta, koji je istim pijevom pokopao evo već treće pokolenje knezova od Kruga. Uz pijev hiljadugodišnjih psalama čuo se jecaj udovice i nejake dječice, a od vremena do vremena zagrmjelo je bubnjanje ratnih doboša i trubljenje bojovnih truba. Tako se polako i teško pomićao sprovod u Čepin kroz hladni i mračni jesenski dan, gdje je napokon položeno junačko banovo srce pod oltarom svoga zaštitnika na tihi počinak.

Rascviljena kneginja ipak je čuđem majčine ljubavi i brige skupila

snage, da odgoji rođenu djecu i na brigu joj povjerenu Ružicu. Naročito se brinula za Gašu, da ga odgoji u muževnosti i viteškoj ljubavi prema domovini i u strahu Božjem, pa da joj onda uzmogne, što prije nadoknaditi gubitak muža u obrani protiv zavidnih susjeda i neprijatelja, naročito Rozgonija.

Tako je ubrzo minula djetinja bezbrižnost djece, koja se samo još raspojasala u slobodnim časovima mladosti. Najbrže je postala ozbiljnom gospođicom po godinama najstarija od njih Katica, koja je postala desna ruka majčina. Gaši, koji je bio od prirode živ, jahao je najradije na svome arapskom hatu i u brzom kasu sa svojim sokolarima polazio u lov, da su ga dvorjani jedva stizavali u strahu, da ne upadne u opasno bezdno močvarnoga gliba ili u ralje divljih zvijeri močvarnih prašuma. Na ovim podvizima pratila ga začudo kao dječak smiona Ružica, dok im se ozbiljna udavača Katica pridružila samo kada su polazili u Osijek. — Tako su i sada pošli sve troje u društvu upravo iza godišnjice očeve smrti na Nikolinjski sajam u Osijek, a pratila ih naročita pratnja oboružanih

dvorjanika. Onamo se naime naročito uputio Gašo sa majčinom punomoći, da sa kaštelanom grada uhere daće sa osječkog sajma, kao i po njemu ranije sakupljenu kunovinu, cestarinu, prevozarinu i druge daće. Dok je on to sve sa dvorjaljicima uredio, dotle su sestrice cijeli dan razgledavale robu, naročito dubrovačkih i njemačkih trgovaca, koji su ju opet dopremili iz dalekog neznanog svijeta. Katica je mnogo toga našla za svoju skorupremu, tako da im nije manjkao Gašo, iako se on nije vratio iza svršena posla. Kad je Gašo svršio posao, upravo se gradom proširila vijest o neočekivanoj smrti kralja Ladislava, nazvanog Posmrtni. Već davno su se stvorile naročite dvije stranke u pogledu kraljeva nasljedstva, a sada je ta svađa postala još žučljivija. Tko da bude novi kralj? Gašo je bio već ranije zagrijan za kralja Matiju Korvina, sina junaka Sibirjanina Janka, i veselio se, da će lično poći u Budim na proglašenje Matijino za kralja. Naglo se spuštala zimska večer, i sada Gašo brzo potraži sestrice. Kad su ostavili grad, predloži, da se odvoje od kolije sa sakupljenim daćama u gradu, i da se on i sestrice sa ma-

njom pratnjom upute kraćim putem Krugu, preko skoro zaleđene močvare. Kneginjica Katarina i svi dvorjanici opirali su se tome smjelom prijedlogu. Smjela Ružica, koja je u svemu povlađivala svome braci Gasi, i da pokaže odmah djelom svoju pripravnost, pođe srčano konjem na zaleđenu močvaru. Gašo je htio da kuša čvrstoću leda uz obalu nad plićakom, ali se Ružica već udaljila i uz pucanj leda propade ona na konju u dubinu. Bila bi propala, da nije prvi dvorjanik spretno bacio uže s omčom, i tako ju spasio od sigurne smrti. Dotrčale sluge pošli su na led, i sjekli ga brzo svojim teškim mačevima, te zatim zagazili u studenu vodu, i izvukli onesviještenu Ružicu na obalu. Tu su joj trli smrzle udove i tijelo, dok su je donekle priveli k svijesti. Kmetovi uz koliju odmah su napravili toplo ležište od granja i krzna i odnijeli na svojim ramenima Ružicu do Kruga. Uz njih je sada još sporije morala jahati tužna družba, te su stigli kući kasno u noć. Tu ih je već dugo čekala kneginja, poslavši im najsmionije, preostale dvorjanike sa zubljava ususet. Kneginja je spravila odmah jadnu Ružicu u krevet i svi su se

oko nje trudili, i Gašo i Katica, no ona je ostala do jutra stalno u bešvjestici i groznici. Unatoč najboljoj njezi odležala je tako Ružica cijelu zimu do proljeća u krevetu, a kada je ozdravila ili bolje prizdravila, preostala joj je uzetost u nogama. To se stanje kasnije popravilo, ali je ipak morala da se cijeli daljnji život podupire sa štapovima u hod. Gašo nije mario za ništa drugo, nego je cijele zime, dok je Ružica ležala, bio uz njen bolesnički krevet do u noći, dok ga majka nije morala prisiliti na počinak. Kad je napokon Ružica ustala, ostala je ovako sakata. To je jako ganulo Gašu, i jer je smatrao, da je on — iako nehotično, krivac njene nesreće, to se zavjetovao samoj Ružici, neka ne zdvaja, jer će se on uvijek brinuti za nju i njenu sreću staviti nada svoju sreću. To je tako Gašu ozbiljno zabrinulo, dok se sama Ružica nije nikome nikad potužila i bila jednako vedra i prijazna kao i prije, a naročito je sjala od sreće, kadgod se uz nju nalazio Gašo.

Vrijeme je sada još ozbiljnije prolezilo djeci u još svojskijem učenju i čitanju, Dani su se brzo nizali u mjesece, a ovi u godine, i tako dalje

*Jednom zgodom, kad je sad već poodrasli dječak Gašo otišao na Niko-
linski sajam u Osijek i čiji su gospodari bili Korodjevci, da sakupi go-
dišnju daju, pratile su ga i sestra Katica i Ružica, da kupe Katici opre-
mu. Djevojke nisu se mogle sate nagledati robe, a Gašo je isto trebao
dugo sa pobiranjem daće, jer je cijeli grad vrio u sukobu dviju stranaka,
tko će da bude novi kralj, budući da je upravo stigla vijest, da je umro
Ladislav Posmrtni. Tako su se djeca vraćala kasno kući. Gašo predloži,
da se ode kući kraćim putem preko netom zaledene močvare do Kruga.*

Ružica prihvati prva Gašin prijedlog, ali propadne s konjem kroz led, te je u zadnji čas jedva spasio stari dvorjanik, bacivši oko nje omču. To je stajalo Ružicu skoro život, a bolovala je cijelu zimu, a kad je ustala, bila je na obim nogama uzeta.

i plele nerazrješive niti sudbine ljudskog života. Tako je sad nadošlo vrijeme, kada je Gašo morao da ostavi Krug i roditeljski dom svoje ljubljene majku seku Katicu i Ružicu, da bi stekao daljnu naobrazbu na dvoru viteškog, mladoga kralja Matijaša, a prije svega zlatne ostruge, koje dolikuju njegovu položaju. Prema svojoj poodmakloj dječaćkoj dobi i znanju, što ga je stekao kod majke, nije više morao da najprije služi kao plemče kod kraljeve majke, nego je odmah primljen kao momak u kraljevu družbu. Tu je učio naročito da maše mačem i da strijelja, tako da je doskora pratio kralja i u boj, a na bojevima kraj Matijaša nije nikad oskudijevao. Rastajanje od roditeljskog doma nije bilo tako teško za Gašu kao majci i sestricama. Majku su morale nove brige, a i Katica se skoro udala za obližnjeg susjeda, uglednog viteza Peru Perenja od Perne, porijeklom iz Pounja, koji je time donekle sad postao zaštitnik sirotoj udovici kneginji dok se Gašo ne vrati. Ružica je zato tim više samovala, i sad je tek obraćala pažnju tome, da nije posvema zdrava. Dok su njene vršnjakinje provodile bezbrižno, nestašno djevojaštvo, te se međusobno družile i po-

hađale već zabave i plesove, to je ona morala ovako sakata da sjedi uz kneginju, ukoliko je ta imala vremena, ili uz kakvu dvorjanicu. Kneginja je bila uvijek zauzeta i uvijek su ju tištale razne brige, naročito uslijed jada, koje su joj zadavali okolni susjedi, jer su mislili, da mogu nezaštićenu udovicu bez kazne ukinuti za ovo ili ono. Najmiliji razgovori bili su za Ružicu, kada je snjome raspredala o Gaši, koji se nalazio u dalekoj tuđini, a često i u ratnim opasnostima. Ružica je radila marljivo i vedro, ali joj je ipak u duši bilo sve sjetnije sa odraslijom dobi. Njezina se gotovo opora, dječaćka narav preobrazila polako pod čarobnim uplivom ženskosti, a možda nešto i uslijed svijesnije posljedice preboljele bolesti, te postala blaža, profinjenija i u sebe povučena. Katkad ju je kneginja iznenadno zatekla orošenim očima, no činila je tako, kao da to nije zapazila. Desilo se, da su i komorkinje bile često zauzete, pa kad se u takovim časovima Ružica osjećala usamljena. a i poslom umorna, tada je odložila svoj rad, kakav šareni vezak, koji je najradije vezla. i pošla podupirajući se štapinama do doksata — svoga omi-

ljenog mjesta. Tu je sjela i gledajući sa visoke gospine palače na daleku močvaru i krajinu, podavala se snatrenju. Ova močvara tu dolje bila je njena druga, koja ju jedina nije napuštala. Ona je gledala njoj gore za lijepih dana vedrim i blagim pogledom, kao nebo nad njom, a za tmurnih dana ozbiljnim no brižnim majčinskim pogledom. No onda je Ružičin pogled bludio odmah i daleko preko nedoglednoga kraja močvare, gdje su se za vedrijih dana vidjeli plavetni obrisi slavonskih planina. Tu se nalazila i njena dična Krndija, gdje je stajao jedan ponosni viteški grad, njezin i njenih pređa, ali osirotio kao i ona. Ona ga je tada dozivala u sjećanje i opet ugledala kao tada kroz maglu djetinjih uspomena, kada je tamo vladao otac uz ljubljenu majku, a oko njih bujio život časti i veselja. A sada stoji tamo grad njenih sanja samotan pod tuđom brigom i nebrigom, kao ona ovdje. Tada bi zaplakala nad sadašnjim udesom. No brzo se odhrvala tome čuvstvu i mislila, oh, kad bi bila samo zdrava i dječak, pa da je mogla sa braćom Gašom u daleki svijet! Da, Gašo — njezine misli i želje iskrstvu joj često taj nezabo-

Gašo je to sebi spočitavao, jer se smatrao krivcem, i kako je upravo tada polazio na dvor kralja Matije, da postane vitezom — on se Ružici zakleo, da će se cijeli život za nju brinuti i njoj se posvetiti. — Takvom je nadom ostala Ružica sama sedam godina, pa kako je bila upućena sama na se, sanjarila je najviše na prozoru svoga doklaska i gledala na daleku močvaru i u nedoglednu budućnost iščekivajući Gašu, za kojega je —

sve zrelijom djevojkom, osjećala sve veću ljubav i želju, da joj se povrati.

ravni lik, na koji je stavljala i vezivala neke joj nejasne nade. Kao da joj je bilo griješnije, a i milije, da je ona znala razliku, da joj je on samo pobratim, a ne rođeni braco — a on je njoj ipak obećao, da će se za nju uvijek brinuti! Njezine su misli tada lepršale kao one strašljive močvarne ptice onamo u smjeru na sjever, k njemu... I što je postala starija, sve je više njen pogled onamo bludio, odakle se nadala, da će se on jednoga dana vratiti kao kraljević iz priče, a njene su oči to često budno sanjale kao java. Kao dječak otišao je, a evo sada joj se vratio kao stasiti mladić, i ona je gledala opet one krupne blještave crne oči i divni smiješak na njegovim usnama. Tom se slikom tako zabavljala kao živim čovjekom kraj sebe. Da, jadna je Ružica tada sva gorjela ljubavnom vatrom, koja se unestrpljivala od pomisli, da će možda proći još sedam godina, da se to obistini i on konačno vrati. To je bilo za nju, koja samuje, — vječnost. Jednom je bio već došao Gašo, kad je polazio s kraljem na vojnu u Bosnu, no tada ga je sasvim okupila majka brigama uslijed procesa sa susjednom vlastelom. O, kako bi mu se ona bila tada

rado povjerila! Ali nije bilo zgode. Često se htjela povjeriti i kneginji, koja joj je bila dobra kao majka, no nikada joj tok razgovora i vladanje -razgovarajući dalje kao se otkriva, i može -ojs i spovod govori ot az ojad eštu rala sama sobom i prirodom, koju je gledala sa svoga doksata. U ovoj močvarnoj krajini bilo je njoj samo lijepo, a i svakom drugome — od ranog proljeća do jeseni. Tada se mило sunašce obično kupalo od jutra do mraka sa srebrnim bljeskom na velikoj vodi, i tada je ono probudilo i život u njoj i oko nje. Počelo je to ranim proljećem, kada su zazelenile po njoj močvarne trave, a poslije zabilježili snježni lopoči i zalistali močvarni vrbici, a šaš sve gušći i više dizao šumne trske; — kada je i sav onaj čudni svijet oživio od ptica, — šarenih divljih pataka, sivih čapalja, pondurka i ždralovala, okretnih vodomara i dostojanstvenih roda i brbljavih vodenih kosova kao i oštrookih riječnih orlova. Svi su oni tu zaigrali onda svoje veselo kolo, pa sjedali na obalama, vrbicama ili klikitali nad gradom, vodom ili tamo još dalje nad močvarnom šumom; i tad se uzvrpoljio sav onaj ribolovni svijet i neprijatelj srebrnih i zlaća-

nih ribica, kao vodena rovka i vidra, kojima su svima prednjačili nesmiljeni ljudi — ribari, koji su u tim danima isplovili pod njenim doksatom u svojim lakim crnim ladicama i s mrežama. Ona ih je gledala već ranom zorom, kako klize na daleku močvarnu pučinu uz šum vesala ili tiho jedrenje kod povoljnog vjetra. I na njih je opet čekala, kad se spuštala večer, koja je tako divno zalila sav kraj, grad i močvaru svojim krvavim rumenilom. Ribari su se onda vraćali svojim kućama na obližnje otoke i skrivene sjenice, i tada su njihove ladice još sporije klizale, natovarene plijenom, a oni su tada pjevali skladno i sjetno. Bile su to ljubavne pjesme mladih ribara, koje su se naročito dojmile osamljene Ružice, jer su bile jednako lijepe kao i one, što su ih pjevale plemkinje u kemenatama. Da, tada je u toj močvari bilo lijepo, slikovito i zanimljivo, a kada se kojiput i zalomila nad njom oluja, to je bilo onda kratko i samo na osvježenje iza žarke sparine. Ali tim gorči i čamotniji su bili časovi jeseni i duge ljute zime, od čega se i od samote znala razboljeti duša jadne Ružice. Već kada su se listopadom gonile mrke oblačine i

zakrile sve više slavonsko nebo, a dan sve kraće i smrknutije tinjao u njenoj polumračnoj studenoj kemenati, kao luč bez ulja, onda je postalo za nju teže. Ona se sve bliže vukla do kamina, bez posla, jer nije vidjela dobro raditi i čitati. Tek tada se osjećala u toj kemenati ne samo samotno nego kao utamničnik. Još za ono nekoliko sunčanih jesenskih dana gledala je, kako plahe ptice u jatima putuju na jug, i kako se šumice žare žutim, umornim krošnjama, na kojima su sinule skerletne mrlje, a trulo vonja močvarna trava. Sve prevlađuje tjeskobna tišina! Ona je samo čula bolni jecaj blatnjave močvare, koja je vani ležala kao bolesnica, i tek se s njenim jecajem i hukom vjetra miješao šum sipljive jesenske kiše.

Dokora su samo još preostale gladne ptice močvarice, koje su uz krik odlijetale iz suhe trske daleko prema mrtvoj bezlisnoj šumi ili ribarskom seocetu. Da, Ružica se uvijek plašila te jeseni, jer u to je vrijeme izgubila majku, pa oca, pa počima, a zar nije i sama stradala svojim nogama. Oh, samo da bi barem bila kneginja više uz nju. Ali kneginja nije imala ni dovoljno vre-

mena da nadzire kao gospodarica kućanstvo i da ujedno upravlja i zapovijeda kao muškarac gradom i ljudima, kojima je trebala muška ruka, a kamoli da stigne u društvo samotne Ružice. I tako je Ružica u nekim zlim slutnjama i nadama kolebala, što je izviralo u bolnoj potrebi da ljubi i da bude ljubljena. I ona je u tim danima često plakala dugo, dugo, dugo..

Njoj bi tek odlanulo, kad se sunce sve više borilo sa još zaleđenom plohom močvare u kasnoj zimi i kada su pucale ledene sante pod blistavim sniježnim pokrivačem. Tada su pucale i spone njene sapete duše. Evo, prošla je evo i sedma zima, i Gašo će napokon doći — za uvijek. I tada se tješila, da je to sudbina djevojačka: čekanje, vjernost i tiho sjećanje — ali onda će sve biti drukčije — zar nije on obećao, da će se za nju brinuti?

Gašo se zapravo trebao vratiti još prije tri godine, kada je postao punoljetan. To je bilo tada, kada se kralj Matijaš svečano okrunio u Stolnom Biogradu iza sretne vojne sa Turcima u Bosni. Gašo se tada toliko proslavio junaštvom u vojni, te je tada bio od kralja odlikovan,

Za to vrijeme Gašo se razvio u snažna mladića i stekao najveću duševnu izobrazbu na dvoru kralja Matije, a kako se proslavio junaštvom u vojnama, dobio je i viteški udarac i zlatne ostruge na dan, kada se Matija okrunio za ugarskoga kralja u Stolnom Biogradu, iza sretne vojne sa Turcima.

a ujedno svečano opasan viteškim mačem i dobio zlatne ostruge uz braću Rozgonijeve, koji su mu bili vršnjaci — inače sinovi neprijateljskog susjeda. Utjecajem kralja morali su se već ranije izmiriti budući vitezovi, a tom zgodom još jednom naročito svečano pobratiti; tek tada im je htio prvi vitez u državi da podijeli akoladu, to jest viteški udarac mačem. Tada su se vitezovi zakleli pred Božjim žrtvenikom, da će uvijek govoriti istinu, sirote i udovice štiti, poštovati žene, i ne dati, da ih tko vrijeđa, a sa nevjernicima boj biti. Onda su se međusobno bratski poljubili i spremali kući. Tako je i Gašo pisao majci i Ružici opisujući im taj događaj kao najljepši dan svoga života. No ipak su prošle opet tri godine, dok su se vratili kućama, jer je tako htio turski car i sudbina. Kralj Matija upravo je tada bio zadao više osjetljivih udaraca neprijatelju i time oslobodio veći dio Bosne i Srbije, koje su već obje pale pod udarcima silnoga Turčina. No mjesto mira, to je još više raspalilo neprijatelja i polumjesec se stalno zalijetavao i proračunano provaljivao u jednom već osvojene krajeve kao ranjeni tigar, kojemu su uzeli plijen. On je mogao u Ev-

ropi, još više u Aziji, stalno nadoknaditi žrtve novim životima upokorenih naroda, i zato se krv dalje stalno potokom prolijevala na Balkanu. Svuda je tamo kraj gustog dima pustih garišta sela stalno odjekivao lelek žena i djece, dok je neprijatelj klao staro i nejakom i odvlađao tisuće djevojaka i momaka u ropstvo. I zato nije čudo, da su se mladi vitezovi odazvali na službu domovini! Gašo je to činio dobrovoljno i s veseljem tražio, da ide u taj sveti boj, jer se neprijatelj drznuo, da provali i u njegovu užu domovinu između Drave i Save. Kralj ga nagovarao da pođe majci kući, ali je on odbio riječima: domovina je moja majka i majka moje majke! Kralj ga je zato naročito zavolio i imenovao kapetanom stjegonošom, a kasnije ga počastio, da ga je uvrstio u svečano poslanstvo svojih tristo najhrabrijih odabranih vitezova, koje je tada vodio u Rim papi umni biskup Ivan Česmički, da ga zamoli za pomoć protiv nevjernika, koji prijeti cijeloj Evropi. Papa im je tada i dao obećanu pomoć, no nisu toliko sudjelovali ostali narodi Evrope, i tako je izostao uspjeh, da se tada posve slomi neprijatelja. Rat se ipak toliko sretno svršio, da je

sultan za dulje vrijeme sklopio mir sa kraljem. Kralj je zato otpustio svoje hrabre vitezove kući, pa i Gašu i Rozgonijeve, da se brinu za svoj dom, ožene i u prijateljstvu druguju, jer gdje brat bratu ruku pruži, ondje rod ne tuži!

Kralj je taj raspust vršio u samome Zagrebu, te su zato mnogi roditelji došli ovamo svojim sinovima ususret, pa tako i stari Rozgoni. Kad je opazio, da mu se sinovi družu sa Gašom, htio je već oneraspoložen i gord da sinove prekori, ali ga je u tom trenutku odvukao kralj Matija u stranu. Matija, koji nije bio samo hrabar nego i mudar, šaptao je starom, ponosnom lukavcu, u uho: »E, da ruka može misao dosegnuti, svijet bi bio užeženo more! Je li, brate Ivane, ne bi li ti ipak — razmisli — radije zasjeo u Krugu u miru sa unucima, nego li krvlju svojih sinova, a možda i uz cijenu svoga života? Ja bih rado kumovao tvojoj lijepoj jedinici Poli, ako nje-no srce tako odabere!«

Starog je Rozgonija preobrazio taj razgovor jednim udarcem, i on odmah prijazno pristupi Gaši, pruži mu ruku dostojanstvom, no ipak srdačno na pomirbicu, koju je vezao

uz uvjet, da se mora uz put k njemu navratiti, da ispije s njime pomirbeni bilikum. Gašo je prihvatio ovu ponudu takovog nekdanjeg dindušmanina osobito rado, jer ga je kralj i tako molio — za popuštanje, iako mu se razumljivo žurilo kući k majci!

Gašo je išao k Rozgonijevima sarno na jedan dan, ali od toga je nastalo nedjelju dana. Sedmog dana stajao je ranom zorom prije odlaska pod doksatom dvora i prema trubadurskoj etiketi, koju nije rat izbrisao u njegovom srcu, otpjevao je svojim milozvučnim glasom aubađu, a doskora zatim se pokazala na doksatu i jedna mila zlatna glavica — andeoskog lika. Tada je istom odjahao lijepi, mladi vitez Gašo svojoj kući, ali je često zaustavljao svoga vatrenog vranca i osvrtao se natrag k Rozgonijevom kaštelu, odakle mu je mlađahna ljepotica domahivala, dok si nisu iščezli iz vida. Na licu oboje mladih ljudi titrao je zadovoljni smiješak, i kad su sebi nestali iz vida, oni su znali, da će se uskoro opet vidjeti. Ta ljepotica bijaše jedinica starog Rozgonija uz braću, a sada zaručnica Gašina, koji je samo otišao evo kući, da vidi majku i da se doskora vjenča. Time će se ras-

plinuti u ništa ona stara mora neprijateljstva obiju kuća. Gašo je u to vjerovao, a i Pola, jer je vjerovala, da je ljubljena, a zato je bila savršeno sretna — — — —

Danas je bilo lijepo u starom gradu Krugu, jer je bilo proljeće — oko njega i u njemu. Ta evo, nakon sedam tmurnih godina vraća mu se mladi gospodar konačno natrag. Oživio je udovički grad i sve one sunračne sobe u njemu. Sav se okitio i preobrazio za taj doček, jer opet treba sreća i smijeh da zavlada kao nekad! I priroda kao da mu je spremala doček s vedrim pramaljećem u oči dana Uskrsa. Svuda sja kao u priči, sjajno sunašce iz plavetnog slavenskog neba, i svuda uskrisuje mladost ranog, cvjetnog proljeća iza dugog zimskog sna. Svagdje zele- sagovi i krune krošnjatog drveća, svagdje bijeli i šareni cvijetovi i cvat voća, koji su činili špalir kralju ovog doma cijelim putem. a u srebrnoj plohi močvare odrazio se cijelili. putem ponosni vitez u sjaju svog oklopa i kalpaka sa srebrnim mačem o boku. Ta ga slika ljubomorno pratila do drevnoga grada Kruga domu svojih pređa i njegova nasljedstva, u koji će skoro pridoći

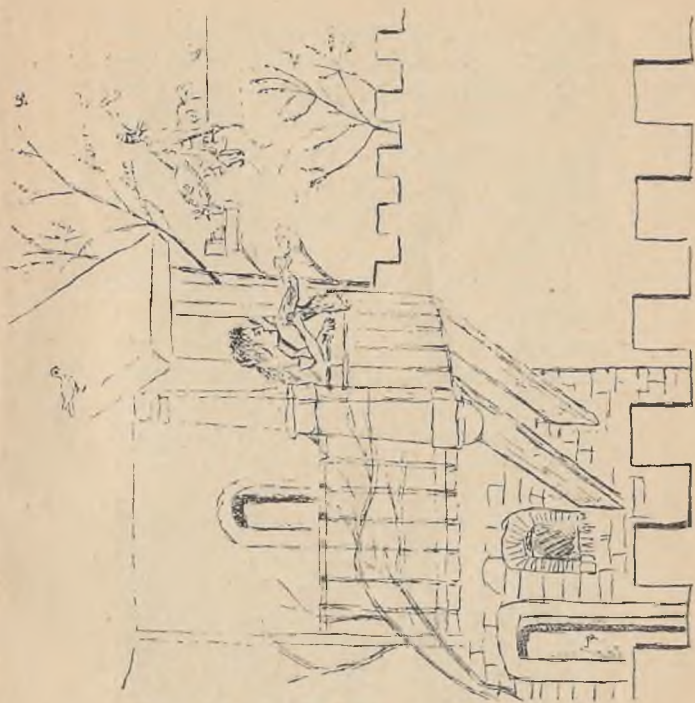
Kako se Gašo morao pomiriti na zapovjed kralja sa starim Rozgonijem, čiji su sinovi bili istoga dana proglašeni vitezovima, to je stari Rozgoni pozvao Gašu kao dokaz tomu na svoj dvor kao gosta. Tu se Gašo upoznao sa ljepoticom jedinicom staroga Rozgonija, krasnom plavojskom kontesom Polom, — i oni su se međusobno zaljubili. Uz harfu je mladi trubadur Gašo i uz svoje lijepe čuvene pjesme o ratnim doživljajima ostajao svaki dan do kasne večeri, tako da su se osmi dan vjenčali, kada se Gašo spremao na odlazak kući svojoj majci, koja ga sedam godina čekala.

njemu uz ruku još jedan nježni anđeoski lik. — On je zato i veselo domahivao starom viteškom gradu, koji je tu stajao u središtu svega proljeća pozdravljajući mladoga gospodara lepršanjem svojih zastavica sa kula i tornjića.

Na gradskim vratima dočekala su dva srca — majke i ono sekice Ružice. Majci je to bilo, činilo se, najljepši dan života, a ne malo i sirotij Ružici, jer njezino je djevojačko srce čeznulo i klikalo novome životu, koji treba da se ostvari dolaskom Gaše. Njeno je srce zaboravilo na sve one dane čekanja te željkovane sreće i toga proljeća, koje je kao sporo prolazilo za nju. Zaboravila je sjetu, nijemi čar, prijedor i sumnju. Pusti sni postat će stvarnost. I njeno je srce mislilo iskočiti iz njedara, kad je pred njom stao konj sa vitezom u blještavilu svijetlog oružja i srebrne orme, koji je otišao u uspomeni kao dječak odavle. Odasvud je klicao narod, da je brujiio stari grad od gromornih poklika. Jedva su majka i Ružica dočekali da ga otmu od svijeta i da budu s njime na samu. Ružica je stajala ponosna uz Gašu, koji ju je bratski poljubio, i duboko se zagle-

Veselo su se rastali
 dvoje zaljubljenih, te
 su sebi domahivali
 do skorog videnja —
 kada će biti svoji i
 time zakopati dugo-
 godišnje neprijatelj-
 stvo kuće Rozgoni i
 Korodijevaca.

dala u njegove crne sokolove oči, od čijeg je pogleda jednako strahovao neprijatelj, kao što je uz svu blagost mogao da izazove drhtavicu mnogoj djevojci. I Ružičino je srce zadrhtalo od sreće, i njoj se činilo, da joj je granulo sunce u svom neviđenom sjaju.

Kad su se obje žene s njime pozdravile i izljubile, bile su radoznale, da im priča barem najglavnije svoje zgrade, a tih je bilo toliko mnogo, da se ne daju ni ispričati. Nije on vidio samo kraljev dvor i njegov život i bio pobjednik kod viteških igara kao i u ratu s Nijemcima i Turcima, nego je on vidio ono, što je rijetko koji čovjek onoga vremena vidio! Vidio je život i običaje mnogih zemalja na zapadu, pa samu Veneciju, bajoslovni grad Jadrana, grad bogatstva, moći i sjaja, ukrasa i želja ženskih sanja, vidio je samog papu u Rimu i najveću baziliku, koju treba da doskora zamijeni još veća. — Istina je, Gašo je sve to vidio, ali o svemu tomu nije pričao. Pričao je samo o slatkom i dražesnom anđeoskom liku — Poli Rozgoni! Poput munje gasnulo je sunce jadne Ružice! Ona bi kriknula od boli i pobjegla iz dvorane, ali

su njene onako slabe bolešljive noge još više obamrle, a glas zamro, i ona je ovdje morala dalje slušati, i čekala, da joj srce pukne.

Gašo je drugi dan odjahao poslom u Osijek, a kneginja je ostala na samo sa Ružicom, na što je ona i čekala. Davno je slutila kneginja snove, koji su se krili u srcu ove djevojke. Dobro je iskusna kneginja znala bol, koja je sada zahvatila Ružicu, jer je i sama bila zaprepašćena izborom sina, pogotovo sa Polom Rozgonijevom, kćerkom zakletog neprijatelja njihove kuće. Kneginja je zato smatrala, da je to najpovoljniji čas, da utješi Ružicu, mireći ju neminovnom sudbinom. Govorila joj je s razborom i s osjećajem te blagim riječima majčinskog srca, jer je znala, da te riječi moraju biti u isti mah i melem za ranu, koju biju. Najprije joj je govorila sa ushitom o vremenu, kada je kao mlada djevojka bila tamo dolje na Jugu na plavom Jadranu, gdje je bila u jednom vedrom samostanu naprednog i slobodnog, plemićkoga grada — Dubrovnika. Da, tamo je u gradu vječnog proljeća često sjedila u baršunastom hladu jednog samostanskog vrta nad modrom morskome

dubinom i sanjala najljepše djevojačke sanje.

Ona bi najprije i sada natrag u tišinu samostana, da sniva daleko od ovoga vanjskog svijeta. Sve joj je to kazivala, jer je znala, što se zbiva u srcu Ružice. Neka se ne da prevariti od svojih sanja i čežnja, koje ju ispunjaju patnjom i boli, nego neka pođe s njom u samostan, da zajedno zaborave okrutnost i gorčinu ovog varavog svijeta.

No Ružica, koja je bila blago i poslušno dijete, sada ju nije slušala. Ta mlada, drhtava ruža zagrijana prvim valom proljeća života, cijelu je sebe prenijela u onoga, koga ljubi. Zar nisu njezini časovi radosti, očekivanja, ma sve, počinjali i izvirali iz njega?! A sada, kada ga je evo konačno dočekala, da mu svu ljiljansku čistoću svoga djevičanstva podaje sa srećom — da se odriče svega njega? Da, i ako je bila sakata nogama, ali njeno tijelo i njeno srce bilo je mlado i vruće ispunjeno željom, da uživa, a ne da zaboravlja u samoći samostana. Ružica je zato briznula u gorki plač, i znala samo za svoju nesretnu ljubav. Kneginja je ostavila Ružicu, da se isplače, i otišla iz kemenate, jer

Gašo je sprispio u stari grad svojih preda, Krug, gdje je zagrlio svoju majku i Ružicu. No kako je bilo razočaranje majčino, čuši za skoru vjeridbu sa kćerkom dindašmana, a Ružica je skoro obamrla na tu riječ.

je cijenila ljudsku bol, koja je sveta i koju ne htjede u smirenju da smeta.

Kad se Gašo vratio iz grada rastuzio se, kad je našao zaplakanu Ružicu, no nemalo se začudio njenom kazivanju:

— Ne mogu više, Gašo, da izdržim, a da ti sve ne kažem, što mi je na srcu, iako se borim sa sobom. »Znam Gašo, da sam siročče bez oca, majke, a sada još i sakata i na teret sebi i drugima; ali ja se nikom nisam potužila za svoju nesreću. Zašto? Jer sam sve to rado podnijela za tebe. Ne mogu da se zabavljam kao druge, niti sam jamačno tako lijepa, ali moje je srce ipak zdravo i može da ljubi kao i ono drugih djevojaka! Dok su druge uživale, ja sam strađala u čami i prijetorju i čeznula za tobom.

— Čemu?! Jer isto imam pravo na mladost i sreću, te neću da se zavučem sada u samostan. Hoću da budem sretna, a usrećiti me trebaš ti, Gašo! Ja sam takova tvoje djelo, ti si moja sudbina, i zato me uzmi, kakva sam, jer ti si meni svoj život i brigu obećao! Ne zapovijedam ti, no ne prezri moju ljubav i sažali se moje izmučenom srcu, koje te na to sjeća! Ja ću ti biti zahvalna uvijek, jer

moje je cijelo biće ljubav k tebi — iako me nakon toga sada prezreš! Gašo se najprije morao sabrati. Nijemo i sa zaprepaštenjem slušao je, kad mu je jadna djevojka ovako razgoličala svoju dušu. On je zadrhtao od njenih riječi, koje su sapinjale kao kovne verige njegovo mlado srce, i on je mahom izgubio sve milosrđe za sirotu Ružicu, jer je ona danas zahtijevala odštetu uz njegovu najveću žrtvu. On se pitao, da li je njeno traženje opravdano, da on žrtvuje svoju sreću? No u tom razmišljanju sve je jasnije u duši motrio dragi lik ljubljene Pole kao onda na rastanku, kad mu je mahala do viđenja! Pobjegao je bez riječi iz dvorane i ostavio jadnu Ružicu samu, jer nije mogao podnijeti njenu blizinu.

Drugi dan zvao je majku i Ružicu i izjavio iznenadno, da se smatra zaručnikom Ružice, i da će se do jeseni vjenčati. No i iza toga Gašo je izbjegavao, da bude igdje sam sa zaručnicom. I dok se na njenom licu opet usadila stara tuga, dotle je mladi knez obično danima lutao šumom i močvarom; ne pazeći na opasnosti kraja. Svi prigovori i navaljivanja majke, da odustane od svoje odluke, izjalovile su se, iako ga je majka

opominjala, da će se Rozgoni moći i privolom samoga kralja osvetiti za uvrijeđenu čast. On za to nije mario, nego je htio da iskupi obećanje, koje je dao kao dječak. Tek su samo šumske dubrave čule iskrene uzdahe i znale, koliko klikta i čezne njegova duša za — Polom!

Brzo je prošlo cvjetno proljeće, i polako su odmicali dani ljeta sipajući Slavonijom plodove bogate žetve. U ovim danima morila je Gasu još jedna bol — Polina, koja nije znala za njegovu odluku. Ona je često sa zebnjom prisluškiivala, da li ne čuje topot njegova hata, ili razmišljala do zdvojnosti, zašto ne dolazi njen dragi i što je tome uzrok? Njeni su obrazi blijedili i ljepota venula. Stari Rozgoni, koji je obožavao svoju kćerku, tajio je Gašinu odluku i pustio, da bi se s vremenom obratio. Pouzdavao se napokon i u silu, za što sve ne treba da zna jadna Pola.

Da se nije radilo o sreći ljubljene kćerke, radi koje ga je onako mučila savjest, jer je kod te udaje barem u tihom računao na probitak roda, on bi bio ovu sramotnu nevjeru Gaše već davno okupao u krvi na zidovima Koroga.

Stari Rozgoni nije svojoj ljubljenoj jedinici Poli kazao ni jednu riječ o Gašinoj odluci, jer je mislio, da će se on milom ili silom već predomisliti. Zato je Pola danima osluškivala, da li ne čuje topot Gašina konja, pa u neizvjesnosti njegove šutnje i izbivanja najradije je odlazila u svoj vrtić i sjedala na kamenu klupu, gdje su sebi priznali ljubav, i tu je odlučila, da pode na skori blagdan u zavjetnu Gospinu crkvu na hodočašće, da izmoli Gospu, da joj utješi bolno srce i da moli za stoju sreću, — jer Gašo još uvijek nije dolazio iz njoj nepoznata razloga.

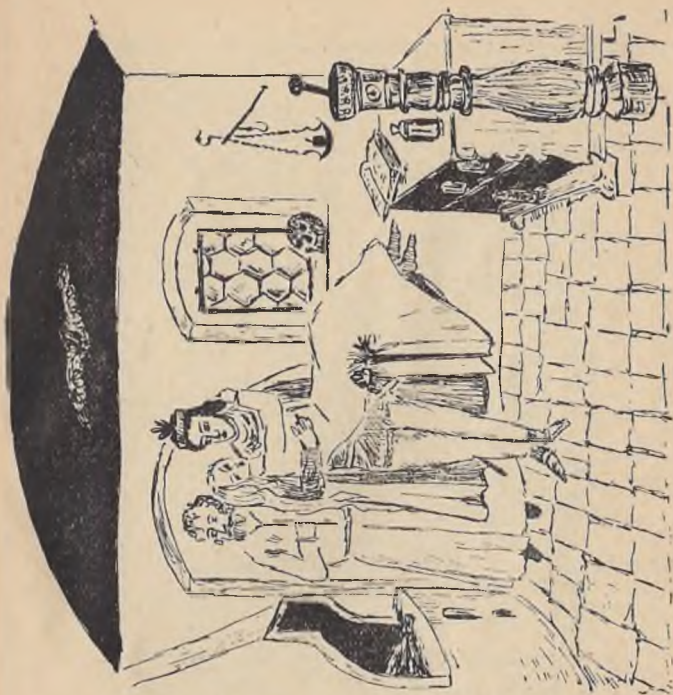
Iza žetve, kao da su ljetni dani sve brže odmicali, i skoro je evo Gospin blagdan, kojega je tada sva Slavonija proslavila, a mnogi su pošli na taj dan na proštenište do Gospinog čudotvornog kipa u njenoj crkvi na Dunavu. O tome su prošteništu i Poli mnogi pričali i preporučili ga, pa se tako i ona odlučila, da to povjeri svome duhovniku ispovijedniku. Stari duhovnik jedva je nagovorio starog oca, da joj to dozvoli, pa su se tako smjeli s većom pratnjom priključiti velikom broju hodočasnika, koji su polazili sa njegovih selišta. Čim se odmakla od obiteljskog kaštela, sišla je Pola iz kočije i kročila među ostalim kmetovima, koji su, iako u najsvježanoj narodnoj nošnji, ali radi poniznosti i pokore koracali bosonogi kraj nje. Iako su se svi veselili lijepom sunčanom danu bez oblačka, to je ipak žega prema podne bila sve jača i nepodnošljivija za hodočasnike. Crkvene zastave, pobožni pijevo hodočasnika zanijele su Polu u pobožnosti, i ona je sve lako podnosila, dok nisu došli putem kraj močvare, u kojoj se daleko bliještio ponosni Gašin grad. Najednom se tu osjećala tako jadna kraj te velike vode, i ona je osjećala nemoć, kao

Dugim postom i molitvom pripravila se na to hodočašće i po najvećoj ljetnoj žegi stupala je bosonoga do zavjetne crkvice, i tu se pomolila Gospi, da joj uzme bol srca.

da joj močvara domahuje i zove u svoje neznane dubine. I tada se onesvijestila. Stari se duhovnik zabrinuo, a kada se djevojka osvijestila, htio je krenuti kući. Ali je Pola uporno dalje nastavila put k zavjetnoj crkvicu.

I kad je došla pred Gospin lik, klela je i vapila u vrućoj molitvi za svojom srećom. Ostavila je crkvicu zadnja, kad su se sunčani traci večernjeg rumenila titrali na raznobojnim oknima. Blijeda, uzvišena mado-na, koja je držala ruku na blagoslov, gledala je tužno Polu i kao da je rekla: vidiš, i moje je srce probodeno sa sedam mačeva... Pa kad je Pola ostavila crkvicu, činilo joj se, kao da preporođena bez želje stoji nad zemskim bolima i tugom. No sve ju je to brzo opet izdalo, jer kad je došla opet do močvare, opet ju obuze slabost i duboka nesvijest. Stari je duhovnik sada morao i protiv svoje volje prekinuti put, te na zahtjev ostalih hodočasnika potražiti pomoć kod čuvenog liječnika u Gašinom gradu. Liječnik je naredio, da se djevojka prenese u grad. Tu ju je na ulazu dočekaao sam Gašo, koji se upravo tada bio vjenčao sa Ružicom u dvorskoj crkvicu. Bio je sretan,

Kad se vraćala, i došla do velike močvare Gašina grada, onesvijestila se, i stari svećenik, njen ispo- vjednik, koji ju je pratio, morao je i preko volje da potra- ži pomoć u Gašinom gradu. Kad je Gašo čuo za to, sam je po- hitao do onesvije- štene Pole, i na svo- jim rukama donio ju svojem tada glasovi- tom alkemičaru i li- ječniku, da spasi ljubljenu djevojku.

da ju je mogao još jednom, makar onesviještenu držati u svom zagrljaju, iako Pola to nije znala. Daljnju je njegu prepustio svojoj majci i liječniku i vratio se natrag svojim uzvanicima i Ružici, dok je bol, tuga i radost kidala u njegovom srcu. Kad je Pola došla k sebi, to joj je kneginja, misleći da Pola nešto znade o Gašinom vjenčanju, pričala, kako se on na to odlučio sa bolju u srcu, i to zato, da sa prijegorom iskupi jedno obećanje, koje je on u djetinjstvu dao. Osjećajna djevojka, mjesto da na sebe misli, tješila je neutješnu kneginju. Kad se bila sasvim oporavila, zatražila je, da bezuvjetno čestita i prisustvuje svečanoj gozbi. Tako je jadna djevojka htjela sama sebe staviti na kušnju.

Pola je ne samo prisustvovala svečanoj svatovskoj gozbi, nego je nadržavljivala mladom paru, djetinjски se veselila i smijala dvorskoj ludi, glumcima i plesačicama, tako da je mislila, da joj je srce zamrlo za svaki osjećaj. Prije ponoći kneginja ju opomenula, da se bdijenjem ne umara, te ju otpremila u gostinjsku odaju, poljubivši je u suzama, te joj zaželjela laku noć, da se do sutra okrijepi i vrati svome dobrome ocu i

sretnijoj budućnosti, koju je i zavrijedila. Pola je odmah otpustila mlade dvorjanke, da se vrate svatovskom veselju. Pošla je na doksat i gledala, kako se rađa krvavi uštap iz močvare, kojom je prelio svoju rujnu krv. I dok je ovdje stajala sa srcem punim tuge, dotle se čulo po dalje u drugom krilu dvorca svatovsko raspojasano veselje. Kada se sjetila, da sutra mora kući i da su joj sve nade za Gašu propale, ona opet ili nije htjela ili nije mogla shvatiti sve isprike Gašine majke, i ona je osjetila, da je ponižena i kažnjena od čovjeka, koji je imao na nju zakonsko pravo, a eto ipak ju je prezreo...!

Kneginja je bila uvjerena, da ono obećanje Ružici nije bilo ženidbeno. Pa zašto ju je onda prevario? Što je učinila, da ga je izgubila?!

Pa opet ona je sada osjećala, da život bez njega ne bi bio život. I kad su tik pred ponoć zatrubile trube, ona je znala, da će sada biti Gašo sam sa Ružom, i ona zadržće od tišine noći. Pola je polusvjesno pokrenuta ostavila odaju i odšuljala se izvan grada, što joj je ovu noć uspjelo, jer je ulaz i izlaz bio slobodan. Ona je tumarala, dok nije nasipom grada došla do nad rub močvare i

*Kad se Pola osvijestila, Gašo se udaljio, a njegova je majka Poli sve ra-
stumačila. Pola je oprostila Gašinu nevjeru i zahtijevala, da prisustvuje
svadbi, koja je bila upravo toga dana. Kod svatova je nazdravljala mla-
dom paru i veselila se na oko, iako joj je srce bilo slomljeno.*

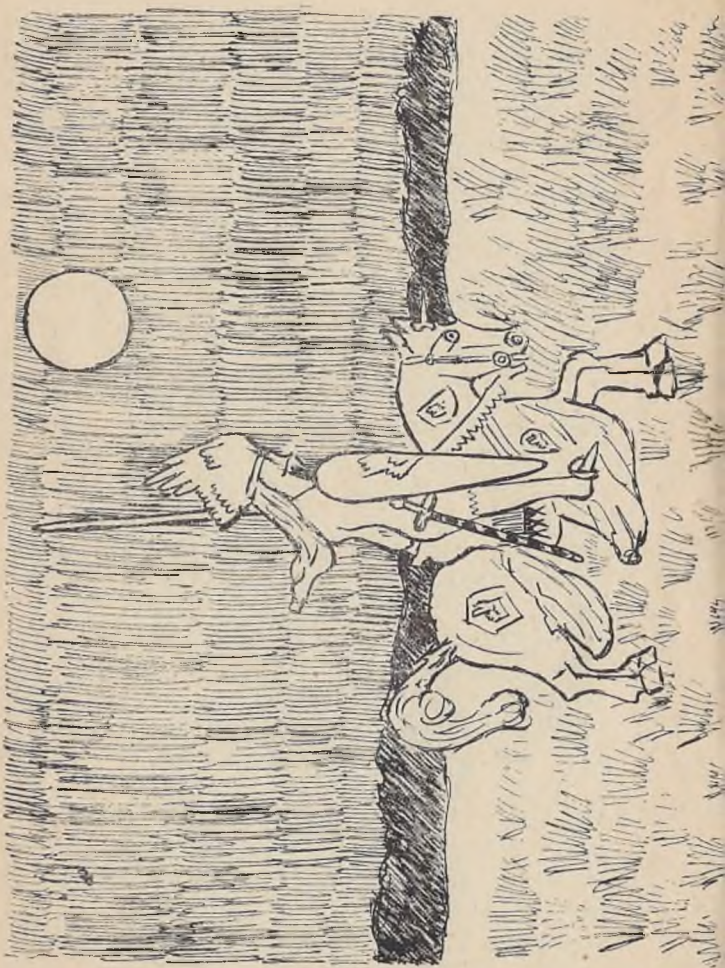
Uzalud je kušala da shvati to starije pravo Ružičino, i da se pomiri s Gašinom odlukom i svojom sudbinom. Ona je gonjena nekim nemirrom pobjegla neopažena u noć izvan grada do ruba nasipa na močvari. Dugo je razmišljala o prošlosti i budućnosti i uvidjela, da ne može bez Gaše da živi. I kad je kucnuo na gradu ponoć i stražar trubom objavio, da se zatvaraju gradska vrata, koja su bila toga dana do ponoći svakom otvorena na slobodan ulaz i izlaz, Pola se baci u močvaru, željna dugog — dugog sna.

slušala cjelivanje valova. Tu joj se najednom javljao cijeli život pred očima, bilo je to pusto djevojaštvo bez majke, koja je umrla i nitko ju nije razumio niti joj nježan bio osim staroga oca, koji je sa svime više bio okupljen nego njome. Kad je Gašo stupio u njen život, bijaše to najednom život pun nade, i njeni su osjećaji nabujali do ogromnosti. Ali sada je sve izgubljeno, kao ona mladost provedena bez cilja, i ona je osjećala da stoji pred odlaskom u vječnost, kamo ju netko silno goni. Njeno je srce umorno i bolno žeda za snom — za dugim snom, i to odmah i gdje god, pa makar u krilu ove močvare pod njenim nogama. Njoj se učinilo, da ju tamo zove neki glas — možda njene davno umrle majke, koji glas mora da slijedi, i kada je sat otkucao zadnji udarac ponoći — ona je zakoraknula u močvaru...

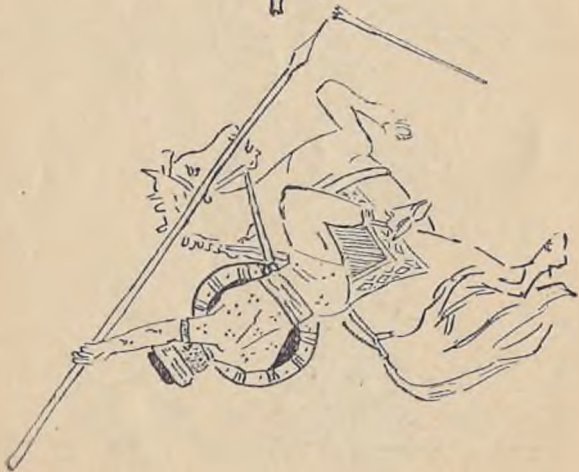
Već prije se zastro mjesec, ali sada je najednom zaurloao jaki vihor (ciklon) močvarom, i olujnom noći se činilo, kao da se podigao zbor svih močvarnih demona. Čuo se siktaaj milijuna zmija, huk gladnih vukova i krik gavranova i mrmor zelenih voda neznanih blatnih dubina.. A u gradu i na rubu močvare odjekuje muklo jedan muški glas koji dovi-

kuje ime — Pola! Sve je rikalo i prijetilo prijetnjama težim od smrti, a usred toga kao da juri četa bijesnih ratnika jahača uz zveket oružja i bojni poklič.

I kada se zorom stišala oluja posve i iz bistrog plavog neba sjalo sunce, kao da se ništa nije desilo te noći, zateklo je dvoje ljudi koji su u očaju tražile svoje mile. Kneginja sina Gašu, a duhovnik povjerenu mu jedinicu svoga svjetovnog gospodara, djevicu Polu. Duskora su ribari našli mladu lijepu plemkinju, koju su podigli iz valovja močvare, gdje je zauvijek usnula, okićena vijencem bijelih lopoča. I odviše rano saznao je za tu vijest stari Rozgoni pogolubu listonoši, kojega je duhovnik uza se imao. I kada je saznao, da nema Gaše kod kuće, koji je još iste noći nestao sa svojim najboljim ratnicima, to je stari plemić najprije potjerao bijesna hata do Save da ulovi krivca smrti svoje jedinice. Ali je ovaj već prešao rijeku. Gašo se nije bojavao sukoba sa Rozgonijem, jer je sam htio najprije da kidiše na život. Onako je njegovo srce tištila nevjera prema djevojci, koju je ljubio, kao i prema onoj, koju je ženio, a najviše prema sebi. Ali on je kao

*Uzalud je stari Rozgoni u zloj slutnji izišao do Gašina grada svojoj kćeri
ususret, i uputro potražio Gašu, da s njime obračuna, kada su mu jedini-
cu kćerku izvukli iz močvare, jer je iste noći Gašo otišao na ratište u
Bosnu na krvavo hodočašće, da opere grijeh i nevjeru prema djevojci, ko-
ju je ljubio, a i prema onoj, koju je ženio.*

Rozgoni je tužio Gašu kralju zbog protukanonske ženidbe, zbog patarenstva i smrti svoje kćeri, tako da je kralj lišio Gašu svih časti i dobara u korist Rozgonija. Gašo međutim nije za to mario, nego je tražio svagdje najopasniju zgodu, da se pobije s neprijateljem. Iza velikih podviga i takvog junaštva o kojemu se kralj točnije obavijestio — vratio je vitezu Gaši sve časti i imanje i odlikovao ga vojvodom. Gašo se i tada nije htio da vrati kući, jer se zarekao da će se boriti, dok neprijatelja ne istjera iz zemlje. Kod jednoga okršaja slomi se Gašino koplje i janičarski bimbaša ubije kopljem Gašinog vranca, a tada navalise janičari na Gašu i »dva loša ubiše Miloša«. Naši ipak pobjediše još jednom Turke. Bilo je to u bitci pod zelenom Majevicom; tu je pao Gašo sa zadnjim pozdravom sjeveru — svojoj domovini i majci Slavoniji, kojoj je jedinoj ostao vjeran.

vitez odustao od toga, da sam sebi sudi, jer njegov život ne pripada samo njemu, nego i domovini, koja je u opasnosti. I zato je otišao u Bosnu na krvavo hodočašće, da okaje grijeh. Nije prezao od najvratolomnijih podviga, i toliko se doskora proslavio, da mu je kralj Matija povratio cijelo imanje i čast, koje mu je oduzeo prema optužbi staroga Rozgonija zbog protukanonske ženidbe i optužbe, da je prešao bogumilima.

Međutim se Gašo ni sada nije vratio kući, jer je zadao sebi riječ, da ne će mirovati, dok ne istjera neprijatelja iz slovinskih kršćanskih zemalja. Napokon se vratio, no samo na tri dana, da pokopa majku uz oca, i kada je opet prispio na bojište, uzimali su naši pred premoćnim neprijateljem ispod dične zelene Majevice. On je poletio među uzmičuću vojsku, i vodeći ih zastavom uz bojni poklik potakao ponovno vitezove na bijesne janjičare. Kad je dostigao orijaškog bimbašu i ovoga smrtno udario kopljem, bimbaša je oborio Gašina vranca. Iako su Turci uzimali u neredu, ipak su neki janjičari navalili kao vuci na Gašu i jedan ga je smrtno pogodio. Naši su nestali za neprijateljem, koji je bježao da spasi goli život. Sunce je u tom zašlo za

Turci su doskora osvojili Slavoniju i preko stoljeća i pol u njoj vladali. Uzalud su tada tražili vlasti siare gospodare u Slavoniji, jer jedan mali dio, da spasi goli život, prijede na islam i ode kasnije sa Turcima u Bosnu, dok većina pade odmah u prvim bojevima kao i Gašo. I tako ostade njegov grad kao siroče u razvalinama. Nestala je močvara, nestaje i grad. Samo jedino živi ljubav, koja je jača od smrti. Djevojku, koja za ljubičaste mjesečine sjedi na razvalinama češlja zlatnu kosu i pjeva turobne pjesme, doživljuju dragog, za kojega se nije mogla udati

— narod zove Kolodvarskom djevicom.

Majevicu i doskora je mjesec srebrnim plaštem obasjao krvavo bojište, gdje je Gašo pao bez jauka na uzglavlje majci-zemlji i sa osmjehom bio okrenut sjeveru, svojoj majci — Slavoniji, jedinjoj koju nije izdao . . .

Gašo nije mogao, da istjera neprijatelja iz zemlje, a niti bi mogao. Prošlo je otada više od podrug vijeka, dok je Slavonija bila osvećena. I kad je bila prva oslobođena od Turaka, uzalud su vlasti tražile stare gospodare, jer su ovi malim dijelom prešli na Islam, da spase goli život, dok većina pade već odmah u prvim bojevima — a među njima i naš Gašo. Tek su samo ruševine njegova grada ostale kao siročad. Do prije trideset godina stajale su ruševine grada nedostupno u velikoj kolođvarskoj močvari, a sada, otkad je isušena, okružuju grad pitome slavonske ravni, i gdje su se talasali zeleni močvarni valovi, sada isti vjetar talasi zlatno klasje pšenice — slavonskog zlata. Nestaje polako i grad, samo jedno živi — legenda o kolođvarskoj djevici i njenoj velikoj ljubavi, a kada s raskošnog zvjezdanog neba mjesec obasja grad i bajka poprimi život, tada ju šaptom pričaju pastiri . . .

